

บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่¹

นพวรรณ งามรุ่งโรจน์

นิตยา แก้วคัลณา

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทคร่ำครวญที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและความสำคัญของบทคร่ำครวญ ตลอดจนศึกษาแนวคิดที่สื่อผ่านบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ โดยขอบเขตของการศึกษา ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะผลงานของ อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ สุจิตต์ วงษ์เทศ คมทวน คันธนู แรคำ ประโดยคำ และไพโรวรินทร์ ขาวงาม การเลือกผลงานของกวีดังกล่าวเพราะมีลักษณะเด่นด้านการสืบทอดบทคร่ำครวญจากอดีตและนำมาปรับเปลี่ยนให้เข้าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย

ผลการวิจัยพบว่าลักษณะของบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีทั้งการเดินทางพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่ การร่ำไห้ การรำลึกถึงอดีตอันแสนสุข การนำสิ่งที่พบเห็นมาเป็นสื่อในการคร่ำครวญ และการคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคม โดยมีพื้นฐานมาจากการคร่ำครวญของกวีในอดีต แต่กวีไทยสมัยใหม่ได้ขยายขอบเขตเนื้อหาของบทคร่ำครวญในระดับปัจเจกบุคคลไปสู่สังคมโดยรวม ทั้งยังพบว่าบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีความสำคัญเป็นสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง และเป็นสื่อแสดงทัศนะของกวีที่มีต่อสังคม ธรรมชาติ และการเมือง ตลอดจนเอื้อให้กวีได้แสดงความสามารถทางการประพันธ์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจและเกิดจินตนาการร่วมรับรู้ความรู้สึกที่ซับซ้อนรวมถึงเข้าใจแนวคิดของกวีได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ: บทคร่ำครวญ กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง *บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่: การสืบทอดกับแนวคิดของกวี* สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Complaint in Modern Thai Poetry

Noppawan Ngamrungrot
Nittaya Kaewkallana

Abstract

This research aims to study the characteristics and the importance of lamentation in modern Thai poetry, focusing on the works of Angkarn Kalayanapong, Naowarat Pongpaibul, Sujit Wongthes, Komtuan Kanthanu, Raekham Pradouykhram and Phaiwarin Khao-ngam. The selected authors adopted the tradition of lamentation and modified it to comply with the modern society and culture.

Results of the study show that lamentation in modern Thai poetry portrays many situations: exile from homeland, portraying crying, recalling happy memories, depicting complaint through things encountered and complaint with society criticized, based on depiction in complaint of the past poets. Modern Thai poets expanded the scope of lamentation from the individual to the general condition of society. In addition, lamentation in modern Thai poetry is an important means by which the poet expresses emotions, views toward society, nature, politics, and also expresses capabilities to compose poetry to deeply move readers to feel complex feelings, imagine along and understand the poet's ideas.

Keywords: The complaint, Modern Thai poetry

บทนำ

อารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนผันแปรไปตามสิ่งเร้า ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมและการแสดงออกต่าง ๆ หากมนุษย์ประสบกับความสูญเสีย ความผิดหวัง ตลอดจนการพลัดพรากจากคนรักหรือสิ่งอันเป็นที่รักแล้ว เป็นธรรมดาที่มนุษย์จะแสดงอารมณ์โศกเศร้าของตนเพื่อระบายความทุกข์ระทมนั้น ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ได้แก่ เจียบขริม ซึมเศร้า ร้องไห้ ตลอดจนการรำพึงรำพันถึงสิ่งที่รัก อารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์นี้จึงเป็นเรื่องธรรมชาติและเป็นสาเหตุหนึ่งของการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทย ดังคำกล่าวที่ว่า

อารมณ์เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ไม่ว่าจะมิฐานะสูงส่งหรือต่ำต้อย หญิงหรือชาย เด็กหรือแก่ และไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด มีเชื้อชาติหรือวัฒนธรรมใด ย่อมมีอารมณ์รัก โกรธ กลัว ฯลฯ ได้ทั้งนั้น อารมณ์เป็นสาเหตุหนึ่งของการงานวรรณศิลป์ กล่าวคือ กวีสร้างสรรค์งานขึ้นมาจากอารมณ์สะเทือนใจไม่เพียงแต่จะมีตำนานที่เล่าขานกันเกี่ยวข้องกับบทโคลกอันไพเราะที่เกิดจากอารมณ์สะเทือนใจของฤๅษีวาลมิกิ เมื่อเห็นนกกระเรียนถูกยิงตายเท่านั้น ตามหลักสุนทรียศาสตร์ก็ถือว่าวรรณคดีเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นจากอารมณ์สะเทือนใจ

(กฤษณา รัชมนิ, 2549, น. 199-200)

เมื่ออารมณ์ความรู้สึกมีความสำคัญต่อการสร้างงานวรรณศิลป์ อารมณ์โศกเศร้าอันเป็นอารมณ์พื้นฐานหนึ่งของมนุษย์จึงมีความสำคัญเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อความรู้สึกทุกข์ระทมเนื่องจากการพลัดพรากสูญเสียสิ่งที่รัก กวีจะถ่ายทอดอารมณ์โศกนั้นด้วยการประจงกลั่นกรองถ้อยคำออกมาเป็นบทคร่ำครวญให้ผู้อ่านได้รับรู้อารมณ์นั้น บทคร่ำครวญจึงมีความสำคัญทั้งกับผู้สร้างและผู้อ่าน

ลักษณะการคร่ำครวญของกวีไทยแต่อดีตจะปรากฏเมื่อมีเหตุแห่งการพลัดพรากจากนางหรือสิ่งอันเป็นที่รัก เช่น เดินทางไปบ้านเมืองอื่นด้วยกิจส่วนตัวหรือเดินทางไปเพื่อราชการหรือการศึกษาสงคราม กวีนิยมเผยความในใจโดยนำเอาชื่อสถานที่หรือธรรมชาติที่พบเห็นระหว่างทางไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ดอกไม้ นก ปลา มาเป็นแกนครวญถึงคนรักที่พลัดพรากจากกันจนกลายเป็นแบบฉบับของการ

คร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทย นอกจากนี้กวีจะใช้ภาษาสื่อแสดงความทุกข์ระทมที่ต่อ
พลัดพรากจากคนรักโดยให้ภาพการร่ำไห้เพราะคิดถึงนาง รวมถึงการรำลึกถึง
อดีตอันแสนสุขและการคิดถึงความงามหรือความสามารถของนางอันเป็นที่รัก
เพื่อเป็นเครื่องปลอบประโลมใจให้กวีคลายความทุกข์หรือร่ำอาลัยโหยหาอาลัย
ยิ่งขึ้น แต่จากการสำรวจกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่พบว่ามิกวีนิพนธ์ไทยจำนวนมาก
ที่ขยายขอบเขตเนื้อหาของบทคร่ำครวญจากระดับปัจเจกชนไปสู่การคร่ำครวญถึง
สังคมโดยรวม คือมิได้มุ่งเน้นคร่ำครวญเฉพาะชีวิตรักเท่านั้น แต่เป็นการคร่ำครวญ
เพื่อสื่ออารมณ์และความคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ธรรมชาติ และการเมือง
โดยยังคงรักษาแก่นของการคร่ำครวญด้วยความโศกเศร้าอาลัยรักเช่นเดียวกับ
กวีโบราณ

ในที่นี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาลักษณะและความสำคัญของบทคร่ำครวญ
เพราะการคร่ำครวญของกวีสมัยใหม่มีการสืบทอดลักษณะการคร่ำครวญจาก
กวีโบราณ โดยนำมาปรับเปลี่ยนหรือสร้างสรรค์ใหม่ให้สอดคล้องกับผลงานของตน
ถ้าผู้อ่านสมัยหลังเข้าใจลักษณะและความสำคัญที่กวีสร้างสรรค์บทคร่ำครวญขึ้น
ก็จะทำให้เข้าใจวิถีคิดของกวีในกรอบของการสร้างงาน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจ
สารที่กวีต้องการนำเสนอ ตลอดจนเข้าถึงคุณค่าทางอารมณ์และจินตนาการ
ของมนุษย์ที่นำไปสู่การเข้าใจตนเอง

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดของกวีที่สื่อผ่านบทคร่ำครวญ อันจะทำให้
เห็นอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างงานของกวี และทำให้เห็น
สาระสำคัญของเรื่องหรือความคิดของกวีที่มีต่อสังคม ธรรมชาติ และการเมืองที่
เปลี่ยนแปลงไปจากบริบทของการคร่ำครวญในอดีตซึ่งจำกัดเนื้อหาอยู่เพียงเรื่อง
ชีวิตรักส่วนตัวเท่านั้น

บทความวิจัยเรื่อง “บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่” นี้จึงเกิดขึ้น
จากความตระหนักถึงลักษณะของการคร่ำครวญที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตซึ่ง
ขยายขอบเขตเนื้อหาไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม อันแสดงถึงความสำคัญ
ของบทคร่ำครวญในฐานะที่เป็นสื่อแสดงทัศนะของกวี สื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึก

ที่ลึกซึ้ง ตลอดจนแสดงความสามารถของกวีที่นำกลวิธีทางวรรณศิลป์มาสืบสรรค์² ให้มีลักษณะเฉพาะตน ซึ่งงานวิจัยนี้จะทำให้เห็นภาพรวมของบทคร่ำครวญใน กวีนิพนธ์สมัยใหม่ให้ปรากฏชัดแจ้งยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะและความสำคัญของบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่
2. เพื่อศึกษาแนวคิดของกวีไทยสมัยใหม่ที่สื่อผ่านบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ผู้วิจัยจะศึกษาบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ โดยเริ่มจากงานของ อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นต้นมา ซึ่งจัดตามความคิดเห็นของ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ ที่กล่าวถึง อังคาร กัลยาณพงศ์ ว่าเป็น “ผู้ที่ทำให้เกิดหัวเลี้ยวในวรรณกรรมไทย” เพราะ “บทกวีของอังคารเปลี่ยนแปลงไปจากบทกวีเดิมของไทยในข้อสำคัญข้อหนึ่ง คือ ปล่อยให้ใช้สมองพร้อมกันกับเร้าอารมณ์อันประณีต ซึ่งน่าจะถือเป็นความก้าวหน้า เพราะบทร้อยกรองของไทยเดิมนั้น มักจะเร้าอารมณ์เป็นส่วนใหญ่ ที่ปล่อยให้ใช้สมองก็มักถูกละเลยไม่มีผู้สนใจนัก” (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง, 2520, น. 125–126)

2. ผู้วิจัยจะศึกษากวีนิพนธ์สมัยใหม่เฉพาะผลงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ สุจิตต์ วงษ์เทศ คมทวน คันธนู แร่คำ ประโดยคำ และไพโรวรินทร์ ขาวงาม เพราะมีลักษณะเด่นด้านการพรรณนาคร่ำครวญ คือ มีการ

² สืบสรรค์ ในที่นี้ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า creative perpetuation หมายถึง การทำให้เห็นผลวัตของการสืบทอด ซึ่งไม่ใช่เพียงการสืบทอดเท่านั้น แต่ได้นำมาสร้างใหม่ด้วยคำว่า “สืบ” ตัดคำมาจาก “สืบทอด หมายถึง การรับมรดกมาจากอดีตหรือการรับช่วงต่อ ๆ กันมา ส่วนคำว่า “สรรค์” ตัดคำมาจาก “สรรค์สร้าง” หมายถึง การสร้างสรรค์ในกระบวนการสืบทอดดังกล่าว (นิตยา แก้วคัลณา, 2556, น. 1)

สืบทอดบทคร่ำครวญจากอดีตและนำมาปรับเปลี่ยนหรือสร้างสรรค์ชิ้นใหม่ให้เข้ากับบริบทงานของกวีร่วมสมัย อีกทั้งมีเนื้อหาและแนวคิดที่โดดเด่นในเชิงสังคม ตลอดจนผลงานของกวีเหล่านี้มีลักษณะเด่นด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอแนวคิดของกวี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทคร่ำครวญ
2. รวบรวมผลงานกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ที่จะใช้ศึกษา
3. วิเคราะห์บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. เรียบเรียงผลการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีการสืบทอดลักษณะการคร่ำครวญในอดีตบางประการ และมีความสำคัญเป็นสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งหรือเผยความในใจ เป็นสื่อแสดงทัศนะของกวี ตลอดจนเอื้อต่อการแสดงความสามารถของกวีในเชิงวรรณศิลป์ อันเป็นเสมือนเครื่องบ่งชี้ถึงพลังทางปัญญาของกวีที่ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกสะท้อนใจและความคิดอันเกี่ยวเนื่องกับสังคมและวัฒนธรรม ธรรมชาติ และการเมืองผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ดังจะอภิปรายต่อไปนี้

1. ลักษณะของบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

ลักษณะการคร่ำครวญของกวีไทยสมัยใหม่พบว่ากวีจะกล่าวถึงการเดินทางพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่ การร่ำไห้ การรำลึกถึงอดีตอันแสนสุขเพื่อเป็นเครื่องปลอบประโลมใจให้กวีคลายความทุกข์ใจหรือเร้าอารมณ์โหยหาอาลัยยิ่งขึ้น การนำสิ่งที่พบเห็นมาเป็นสื่อในการคร่ำครวญ ตลอดจนการคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์

สังคม กวีมิได้มุ่งเน้นคร่ำครวญถึงการพลัดพรากอันเป็นความทุกข์โศกเศร้าเฉพาะบุคคลเท่านั้น แต่ได้ขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาให้กว้างออกไป อันเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและสังคมโดยรวมหรือสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังนี้

1.1 การเดินทางพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่

การคร่ำครวญของกวีไทยสมัยใหม่พบว่ากวีจะกล่าวถึงการเดินทางพลัดพรากจากที่อยู่อันเป็นลักษณะสำคัญที่กวีนำมาใช้ในการคร่ำครวญ เพราะการเดินทางเป็นสาเหตุของการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักหรือสถานที่ที่กวีคุ้นเคย หากกวีมิได้พรรณนาถึงการเดินทางไปรบหรือไปปฏิบัติราชการอันเป็นสาเหตุให้พรากจากนางอันเป็นที่รักเหมือนกับกวีในอดีต แต่กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องเดินทางจากสถานที่เพื่อไปเรียนหรือเพราะความยากจน ความแห้งแล้งของท้องถื่นที่บีบคั้นให้คนชนบทต้องออกเดินทางมาต่อสู้อั้วดินรนในเมืองหลวง กวีจึงใช้ความจำเป็นในการเดินทางเป็นสื่อในการคร่ำครวญเพื่อแสดงความทุกข์ถึงสิ่งที่ตนจากมาด้วยความถวิลหาอาลัยอาวรณ์ ดังตัวอย่างการคร่ำครวญของกวีสมัยใหม่เมื่อต้องพลัดพรากจากถิ่นฐานบ้านเกิดและวิถีชีวิตดั้งเดิมมาหาความเจริญในเมืองหลวง แต่กลับเผชิญกับความเลวร้ายของสังคมยุคใหม่ที่มีแต่ปัญหาและชีวิตซับซ้อน ดังปรากฏในบท “นครใต้แสงดาว” ใน *ม่านก้านกล้วย* ของไพวรินทร์ ขาวงาม ความว่า

เขาจรจากฟากอดีตอย่างโดดเดี่ยว	มาขับเคี่ยวปัจจุบันอันวิกฤต
จากโคนรุ่งทุ่งฝันอันไสกิต	มามีตมิดกับหลืบเมืองอันโสมม
จากวิถีสู่วิถี วิถีเปลี่ยน	หนึ่งชีวิตกริดเขียนตำนานขม
เหลือบันทึกบาดลึกในอารมณ์	สะท้อนภาพสังคมที่เปลี่ยนไป
หนึ่งคนทุกข์ สะท้อนแทนคนแสนล้าน	ผู้พลัดบ้านพรากเรือนสะท้อนสมัย
แค้นเพียงหนึ่ง ประหนึ่งแค้นอีกแสนใจ	โลกจะลุกเป็นไฟเพราะใจแค้น
เขาคับข้องร้องถามถึงพรุ่งนี้	ใต้แสงดาว เหนือวิถี ที่เปลี่ยนแสน
กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง เพียงครึ่งแดน	ข้างถนนจะเหมือนม้านเป็นเรือนตาย

(*ม่านก้านกล้วย*, 2538, น. 62)

ความข้างต้น กวีกล่าวถึงการเดินทางของ “เขา” หรือชาวชนบทถิ่นอีสาน ที่ต้อง “จรจากปากอดีตอย่างโดดเดี่ยว” หรือจากถิ่นฐานบ้านเกิดอันเป็น “ทุ่งโสมิต” สู่ถึงความดงามมาสู่สังคมเมืองที่มีความ “มีดมีด” และ “โสมม” เนื่องจากวิถีชีวิตดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปและต้องเผชิญกับภาวะบีบคั้นของยุคสมัยใหม่ พวกเขาจึงกลายเป็นผู้พลัดถิ่นที่มุ่งหน้าแสวงหาความสำเร็จในเมืองหลวง แต่การเข้ามาอยู่ในเมืองนั้นไม่ได้เป็นไปตามที่มุ่งหวังไว้ พวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ อันสร้างทุกข์ ความขมขื่น ความคับข้องใจ เมื่อพวกเขาตระหนักแล้วว่าชะตากรรมชีวิตของตนต้องดิ้นรนต่อสู้ต่อไปและไม่สามารถหวนกลับไปใช้ชีวิตในชนบทอย่างเดิมได้ จึงตกอยู่ในภาวะที่ “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง” มีเพียง “ข้างถนน จะเหมือน मैं เป็นเรือนตาย”

1.2 การร่ำไห้

กวีไทยสมัยใหม่จะพรรณนาคร่ำครวญด้วยการร่ำไห้ อันมีสาเหตุมาจากการพลัดพรากหรือสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักเพื่อแสดงความโศกเศร้าเช่นเดียวกับกวีในอดีต อีกทั้งขยายขอบเขตของการร่ำไห้ ออกไปจากเดิมอันเกี่ยวเนื่องกับบริบททางสังคมและสภาพการณ์ปัจจุบันมากขึ้น ดังตัวอย่างการร่ำไห้เพื่อแสดงอารมณ์โศกเศร้าอันเกิดจากภัยแห่งความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม ปรากฏในบท “สุริยคราส” ใน *ข้างคลองคันทนายาว กระบวนที่ 2* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ว่า

หยาดน้ำค้างค้างหล่นบนใบหญ้า	มีเวลาจะร้างเร็ดระเหิดระเหย
แต่ฝนเลือดหล่นเปื้อนไม่เหมือนเคย	หยาดน้ำตา เจ้าเอยจะค้างใจ
ระเบิดบาปวาบวับกลางเวหน	แต่ละครั้งแต่ละคนเกินทนได้
ภัยเครื่องจักรเครื่องยนต์เครื่องกลไก	มักคุกคามลามไล่บัลลัยกัลป์

(*ข้างคลองคันทนายาว กระบวนที่ 2*, 2535, น. 38)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญด้วยความทุกข์โศกอันเนื่องมาจากภัยของ “เครื่องจักร” “เครื่องยนต์” และ “เครื่องกลไก” ที่เข้ามา “คุกคาม” หรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมนุษย์ โดยการร่ำไห้เป็น “หยาดน้ำตา” ที่หลังไหลเป็น “ฝนเลือด” แสดงถึง

การร้องไห้ในปริมาณมากเสมือนสายฝนที่ตกลงมาเป็นสายเลือด กวียังแสดงการ
 ร่ำไห้ในระยะเวลายาวนานโดยเปรียบเทียบกับ “หยาดน้ำค้าง” บนใบหญ้าที่เมื่อถึง
 ช่วงเวลาหนึ่งน้ำค้างนี้ก็จะ “ระเหิดระเหย” แห้งไป แต่ “หยาดน้ำตา” ยังคง “ค้างใจ”
 เพื่อสื่อแสดงความทุกข์ใจที่ยาวนานอันเป็นผลกระทบจากความเจริญก้าวหน้าของ
 วิทยาการและเทคโนโลยีในระบบอุตสาหกรรม

1.3 การรำลึกถึงอดีตอันแสนสุข

การรำลึกนึกถึงอดีตอันแสนสุขเป็นลักษณะสำคัญที่กวีไทยสมัยใหม่นำมา
 พรรณนาคร่ำครวญเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกทุกขระทม หากกวีมิได้มุ่ง
 คร่ำครวญถึงอดีตอันแสนสุขที่เคยมีความสัมพันธ์ร่วมกันกับนางที่รัก แต่ได้ขยาย
 ขอบเขตเนื้อหาเป็นการรำลึกถึงอดีตอันแสนสุขที่กวีไม่สามารถหวนย้อนกลับไปสู่
 อดีตที่งดงามนั้นได้อีก เหลือเพียงความปวดร้าว หม่นหมองกับชะตากรรมที่ตนกำลัง
 เผชิญอยู่ในภาวะดิ้นรนต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ดังตัวอย่างในบท
 “สายลมที่พัดมาจากความหลัง” ใน *คือแรงใจและไฟฝัน* ของไพวรินทร์ ขาวงาม
 ความว่า

หนอวัยเยาว์ที่เรารักนักหนานั้น	ช่างเหมือนเพลงบทสั้นรำพันแผ่ว
วันเอย... เคยวาก็ร้าวแวว	ฝันเอย... เคยแพ้วก็พรากไป
โตจนเกินจะหยอกเอนกับดอกหญ้า	ยุ่งจนเกินจะเสาะหาผีเสื้อได้
ตัวที่เคยไล่จับก็กลับไปไกล	เพียงซากหนึ่งเหลือในความทรงจำ
แมลงปอเรนหนี่ ผีเสื้อเรนหาย	พายุร้ายแห่งทุกข์ตรมก็โหมกระหน่ำ
แข่งกันวิ่งไปข้างหน้า-บ้ำระยำ...	ลืมนรู้สึกลึกล้ำกับความงาม
วันนั่งลงตรงข้างทางสายเปลี่ยว	หลังท่องเที่ยวเตลิดทาง... ตั้งคำถาม
เรายังหวังรักโยงร้อยโมงยาม	หรือหยาบหยามจิตวิญญาณเกรียมกร้านนัก

(คือแรงใจและไฟฝัน, 2549, น. 68)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญด้วยความรู้สึกโหยหาชีวิตในวัยเด็กที่เคยสัมผัส
 กับธรรมชาติที่สวยงามและเป็นสิ่งเร้าให้กวีมีความสุข แต่ภาพความงดงามนี้ได้
 เลือนหายไป เพราะวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางการ “แข่งขันวิ่งไปข้างหน้า”

และต้องดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ เปรียบเสมือน “พายุร้ายโหมกระหน่ำ” ทำให้กวีรู้สึกเปลี่ยวดายและทุกข์ระทมใจเมื่อคิดถึงความสุขในอดีต

1.4 การนำสิ่งที่พบเห็นมาเป็นสื่อในการคร่ำครวญ

การนำสิ่งที่พบเห็นระหว่างทางทั้งชื่อพันธุ์ไม้หรือชื่อสถานที่มาเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์โศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ถึงนางอันเป็นที่รัก เป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่กวีสมัยใหม่นำมาสร้างสรรค์ผลงานของตนเช่นเดียวกับกวีในอดีต แต่กวีสมัยใหม่ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาให้แตกต่างไปจากอดีต โดยนำชื่อสิ่งที่พบเห็นมาเป็นสื่อในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกและความคิดของกวีที่มีต่อสังคมร่วมสมัย ดังตัวอย่างการใช้ชื่อสถานที่มาเป็นสื่อในการคร่ำครวญในบริบทของความโศกเศร้าอันเกิดจากความหิวโหยของชาวชนบทที่ดั้นด้นเดินทางมาเผชิญโชคในเมืองหลวงปรากฏในบท “กำสรวลโกสินทร์” ใน *กำสรวลโกสินทร์* ของคมทวน คันธนู ความว่า

หมอชิตต่อตลาดไร่	โรงหมอ
คนเจ็บมาจากเหนือ	ชนิดป่วย
อีสานทะเลล็กสอ	ซ้ำป่วย
ตลาดโรครั้งเรือร้าย	โรคหิว

(กำสรวลโกสินทร์, 2526, น. 63)

ความข้างต้น กวีคร่ำครวญโดยนำชื่อสถานที่ขนส่ง “หมอชิต” มาเล่นคำกับ “โรงหมอ” หมายถึงสถานที่ที่มีผู้รักษาโรคหรืออาการเจ็บไข้ เพื่อสื่อแสดงความทุกข์ของชาวชนบทที่เดินทางพลัดพรากจากบ้านเกิดมาหาความสำเร็จในเมืองโดยมีจุดเริ่มต้นที่ “หมอชิต” แต่กลับประสบกับความ “เจ็บป่วย” ทั้งกายและใจ และเผชิญกับ “โรคหิว” สื่อถึงถึงความหิวโหยที่ขาดไร้อาหารมาประทังชีวิตโดยไม่รู้ถึงความทุกข์และความอดอยากนี้จะมีใครบรรเทาให้หายได้อย่างรวดเร็วเพราะเป็น “โรครั้งเรือร้าย” อีกทั้งไร้ “โรงหมอ” ทำให้ชีวิตของผู้พลัดถิ่นต้องดิ้นรนอยู่กับความทุกข์ยากในเมืองหลวงต่อไป

1.5 การคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคม

ลักษณะการคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นใหม่ในวรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น “กล่าวคือ นอกจากกวีจะมีวัตถุประสงค์ในการมุ่งที่จะบันทึกสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นแล้ว กวียังตั้งใจสอดแทรกโลกทัศน์ ข้อคิด และความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมไว้ในนิราศนั้นๆ ด้วย” (สุภาพร พลายน้อย, 2541, น. 103) ดังปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น นิราศลอนดอน นิราศหนองคาย และนิราศของสุนทรภู่ ซึ่งกวีสมัยใหม่ยังคงคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ประชดประชันเสียดสีเช่นเดียวกับกวีในอดีต หากเป็นการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อสังคมร่วมสมัยหรือวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์อันเป็นประสบการณ์ในยุคสมัยของตน เพื่อปลุกเร้าความคิดของผู้อ่านให้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งชี้แนะให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าความดีงามในจิตใจที่แท้จริง ตลอดจนมองเห็นคุณค่าที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ ดังในบท “ปรากฏการณ์แห่งเห่กล่อม” ใน *ลานชล* ของแระคำ ประโดยก คำ ความว่า

เห่เอ๋ยเห่ทรหด	เห่คนเห่รถเห่อดกลั้น
เห่อยู่ท่ามกลางระลอกแห่งหมอกควัน	เห่ด้วยหน้ามันมันด้วยเหงื่อไคล
เห่เอ๋ยเห่ทรยศ	ทำเอาคนเกือบหมดดูป่วยไข้
บทเห่มีง่าอยู่ร่ำไร	ทำเอาคนทั่วไปง่านใจนัก
เห่เอ๋ยเห่ทรยุค	ไม่ใช่เห่สนุกสนุกเห่ทุกซ์หนัก
แน่นขนัดพลพายากย้ายย้าย	จึงเกิดการหาญหักเพื่ออัยกย้าย

(ลานชล, 2533, น. 115–116)

บทคร่ำครวญข้างต้น กวีเห่กล่อมเพื่อแสดงความทุกข์ระทมเมื่อเผชิญกับสภาพสังคมที่เลวร้ายทั้ง “รถ” อันเป็นเทคโนโลยีที่ปล่อยควันพิษ ส่งผลให้มนุษย์ตกอยู่ท่ามกลาง “หมอกควัน” และอาการ “ป่วยไข้” กวียังเน้นการคร่ำครวญว่า “ไม่ใช่เห่สนุกสนุก” แต่เป็นการ “เห่ทุกซ์หนัก” เพื่อสื่อให้เห็นว่ามนุษย์ต้องเผชิญกับ “ทรยุค” หรือยุคแห่งความเสื่อมถอยทางจิตวิญญาณของมนุษย์ซึ่งเต็มไปด้วยการ “หาญหัก” หรือการแก่งแย่งแข่งขัน ส่งผลให้ผู้คนต้องทุกข์ทนและสับสนวุ่นวาย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นลักษณะสำคัญของบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ ได้แก่ การเดินทางพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่ การร่ำไห้ การรำลึกถึงอดีตอันแสนสุข การนำสิ่งที่พบเห็นมาเป็นสื่อในการคร่ำครวญ ตลอดจนการคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมซึ่งกวีสมัยใหม่ยังคงสืบทอดลักษณะการคร่ำครวญจากอดีต หากแต่เรื่องราวที่นำมาคร่ำครวญนั้นจะเกี่ยวเนื่องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย

2. ความสำคัญของบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีความสำคัญเป็นสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งและเป็นสื่อแสดงทัศนะเกี่ยวกับชีวิตและสังคมร่วมสมัย ตลอดจนเชื้อให้กวีสมัยใหม่ได้แสดงความสามารถทางการประพันธ์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจและเกิดจินตนาการร่วมรับรู้อารมณ์ความรู้สึกที่ซับซ้อนรวมถึงประสบการณ์ทางความคิดของกวี ตลอดจนมองเห็นความงามทางวรรณศิลป์ดังนี้

2.1 เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง

บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีความสำคัญเป็นสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งจากผู้สร้างสู่ผู้เสพซึ่งกวีจะแสดงความเข้มข้นรุนแรงของภาวะอารมณ์ที่เป็นความทุกข์โศกเศร้าอันเกิดจากการพลัดพรากหรือสูญเสียสิ่งที่รัก โดยส่วนใหญ่กวีจะใช้จินตภาพเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “จินตภาพมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์เป็นอย่างมาก เพราะมิได้เป็นเพียงการสร้างภาพสื่อผัสสะให้ปรากฏเป็นภาพในใจของผู้อ่านเท่านั้น กวียังใช้เป็นกลวิธีสื่อความทั้งความที่เป็นสาระสำคัญของเรื่องความคิดหรือทัศนะของกวี และเพื่อสร้างความหมายที่ลึกซึ้ง รวมถึงเป็นสื่อแสดงสิ่งที่เป็นนามธรรมหรืออารมณ์ที่ซับซ้อนให้เห็นเป็นรูปธรรม” (นิตยา แก้วคัลณา, 2556, น. 52) ดังตัวอย่างการคร่ำครวญของกวีสมัยใหม่ที่ใช้จินตภาพเปรียบเทียบมาเป็นสื่อแสดงความทุกข์ใจเมื่อสิ้นหวังในรัก ปรากฏในบท “ชะรอยเรานี้มีเวรกรรม” ใน *ลำนำภูกระดึง* ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ว่า

ไอ้ชะรอยเรานี้มีเวรกรรม
ฟ้าจึงบีบคั้นเจ็บใจดัง
สรวงสังสวารักมาแยมยิ้ม
แต่เจ้าแปรเปลี่ยนไปจับพลัน

ทำไว้มากมายในปางหลัง
เข้าชื่อคาครั่งดึกดำบรรพ์ ฯ
เพริศพริ้มพรายชะม้ายให้ไฝฝัน
มิทันสัปดาห์ลาลับไป ฯ

(ลำนำนฎกระดิ่ง, 2512, น. 104)

บทกวีข้างต้น กวีสมัยใหม่คร่ำครวญสื่อความเจ็บทุกซอกซี้ใจเมื่อต้องสิ้นหวังในรัก เพราะนางที่รักได้ “แปรเปลี่ยนไปจับพลัน” โดยใช้จินตภาพเปรียบเทียบความเจ็บซ้ำใจว่าเสมือน “เข้าชื่อคาครั่งดึกดำบรรพ์” ซึ่งชื่อเป็นเครื่องจองจำนักโทษที่ทำด้วยไม้มีช่องสำหรับสอดมือหรือเท้าแล้วมีลิ้มตอก ส่วนคาก็เป็นเครื่องจำคอกนักโทษที่ทำด้วยไม้ ลักษณะการให้ภาพเปรียบเทียบทั้งชื่อและคาที่เป็นเครื่องจองจำสมัยโบราณนี้จึงช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเข้าถึงความรู้สึกเจ็บปวดใจของกวีได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.2 เพื่อแสดงทัศนะของกวีที่มีต่อชีวิตและสังคม

บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ยังมีความสำคัญเป็นสื่อแสดงทัศนะของกวีเกี่ยวกับชีวิตและสังคมโดยรวมอันเป็นการแสดงสาระสำคัญของเรื่องที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างงาน กวียังคงรักษาแก่นของการคร่ำครวญด้วยความรู้สึกเศร้าโศกอาลัยรัก แต่ในส่วนเรื่องราวที่กวีคร่ำครวญได้เปลี่ยนแปลงไปคือมิได้มุ่งคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักเมื่อยามพลัดพรากจากกันเช่นเดียวกับกวีในอดีต แต่คร่ำครวญเพื่อสื่อมุมมองความคิดที่มีต่อสังคม ธรรมชาติ และการเมือง พร้อมทั้งกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านได้ตระหนักหรือฉุกคิดถึงปัญหาหรือสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังตัวอย่างการคร่ำครวญเพื่อสื่อแสดงทัศนะถึงธรรมชาติถูกทำลายจากการกระทำของมนุษย์ ใน *กลอนกัมปนาท* ของสุจิตต์ วงษ์เทศ ว่า

ล้วนแต่มองเห็นปานน้ำตาไหล
พูดทำไมให้สมเพชเวทนา

ว่าพินาศขาดไม้ไม่เห็นป่า
อยู่ในป่าแต่ไม่เห็นคนตัดไม้

(กลอนกัมปนาท, 2548, น. 42)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญด้วยความทุกข์โศกเป็นภาพการร่ำไห้ “น้ำตาไหล” เพื่อสื่อทัศนคติของตนว่าป่าไม้ถูกทำลายจนได้รับความเสียหายหรือ “พินาศ” จนไม่เหลือความเป็นป่านั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่เข้าไปตัดต้นไม้ อีกทั้งแฝงน้ำเสียงประชดประชันว่า “พูดทำไมให้สมเพศเวทนา” เนื่องจาก “ไม่เห็นคนตัดไม้” อันสื่อนัยว่าผู้มีอำนาจหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลป่าไม้ปล่อยปละละเลยให้มีผู้เข้ามาตัดต้นไม้ทำลายป่า จึงไม่สามารถหาผู้กระทำผิดมารับผิดชอบได้

2.3 เพื่อแสดงความสามารถของกวีในเชิงวรรณศิลป์

การสร้างบทคร่ำครวญยังมีความสำคัญต่อการสร้างงานของกวี เพราะจะเอื้อต่อการสร้างความงามเชิงวรรณศิลป์ในงานประพันธ์ อันเป็นเหมือนเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถและพลังทางปัญญาของกวีที่ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและความคิดผ่านกลวิธีทางภาษา ดังการสร้างบทคร่ำครวญโดยให้ความสำคัญกับเรื่องการรับส่งสัมผัสตามขนบ การเล่นเสียงเล่นคำดังที่กวีมักนำชื่อพันธุ์ไม้ ดอกไม้ มาเล่นเสียงเล่นความหมายให้สัมพันธ์กับจิตใจอันทุกข์ระทมของกวีหรือตัวละคร โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริง ซึ่งวิธีการนี้ไม่เพียงส่งผลให้บทคร่ำครวญมีความไพเราะและความเข้มข้นทางอารมณ์เท่านั้น แต่เป็นการแสดงให้เห็นความสามารถของกวีด้วย

วิธีที่กวีใช้ “การเล่นเสียงเล่นคำนี้ เมื่อนำมาจัดเป็นระบบระเบียบอย่างประณีตซับซ้อนมากขึ้นก็จะเกิดเป็นลักษณะของ ‘กลบท’ อันเป็นลักษณะเด่นที่สุดประการหนึ่งของวรรณศิลป์ไทย ในวรรณคดีชั้นครูของไทยเกือบทุกเรื่องจะปรากฏลักษณะของ ‘กลบท’ แทรกอยู่เกือบทั้งสิ้น เพราะถือเป็นการแสดงฝีมือ และความเป็น ‘ปราชญ์ของภาษา’ ของกวีผู้รจนางาน” (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 26–27) กวีสมัยใหม่ยังคงสืบทอดวิธีการจัดระบบเสียงและคำที่เรียกว่า “กลบท” มาสร้างบทคร่ำครวญ ดังตัวอย่างในบท “หยุด” ใน *ไม่รู้เลยว่ารัก* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ความว่า

หยุดเดือนดาวมิให้พราวในราตรี
 หยุดคืนวันมิให้เลื่อนเคลื่อนเวลา
 หยุดทุกสรรพสิ่งได้ในจักรวาล
 แต่มีอาจหยุดพักแม่สักนิด

หยุดวิมิตให้ส่องห้องเวหา
 หยุดชีวมิตให้มิแม่ชีวิต
 หยุดบันดาลทุกข์สุข หยุดถูกผิด
 คือหยุดคิดถึงเธอ... คิดถึงเธอ

(ไม่รู้เลยว่ารัก, 2554, น. 33)

ความข้างต้น กวีคร่ำครวญด้วยความคิดถึงนางอันเป็นที่รัก โดยการซ้ำคำแบบกลบทบุษบงแย้มผลาคือซ้ำคำเดียวกันที่ต้นวรรคทุกวรรคว่า “หยุด” หมายถึง อยู่นิ่ง, พัก, และเลิก เพื่อเน้นย้ำความหมายในการสื่อความรักความห่วงหาถึงหญิงคนรักว่ากวีอาจหยุดทุกสิ่งได้ไม่ว่าจะเป็น “หยุด” ดวงดาว และดวงอาทิตย์ ไม่ให้ส่องแสง “หยุด” วันเวลาไม่ให้เคลื่อนได้ “หยุด” ชีวิตของตนเองและสรรพสิ่งต่างๆ ได้ “หยุด” ความทุกข์ ความสุข ตลอดจน “หยุด” ความถูกผิดได้ แต่กวีไม่อาจ “หยุด” นึกถึงหญิงคนรักด้วยใจที่ผูกพันได้ จะเห็นว่าการนำวิธีการซ้ำคำอย่างกลบทมาสร้างบทคร่ำครวญ นอกจากจะแสดงให้เห็นความสามารถของกวีในการสร้างสรรค์วรรณศิลป์แล้ว ยังเป็นการสร้างความไพเราะ สร้างความกลมกลืนเป็นเอกภาพในด้านเนื้อหา เพราะการซ้ำคำอย่างกลบทเกิดจากการจัดวางคำที่พิเศษ และมีความซับซ้อนกว่าลักษณะบังคับเดิมของคำประพันธ์ คำที่ปรากฏในแต่ละตำแหน่งดังตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นล้วนมีความหมาย ช่วยเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งและช่วยสื่อทัศนะหรือความคิดของกวีซึ่งผู้อ่านจะได้รับสาระสำคัญของเรื่องจากการพิจารณาตำแหน่งในการซ้ำคำนี้ด้วย

นอกจากนี้กวีไทยสมัยใหม่ยังแสดงฝีมือด้วยการสร้างสรรค์จินตภาพขึ้นใหม่เพื่อสื่อความทุกข์โศกผ่านบทคร่ำครวญ ดังตัวอย่างในบท “อยุธยาวิปโยค” ใน *กวีนิพนธ์* ของอังคาร กัลยาณพงศ์ (2529, น. 52) ที่ให้สิ่งไม่มีชีวิตอย่างเศษอิฐ ปูน แสดงกิริยาอาการโศกเศร้า “สะอึกสะอื้น” เมื่อสูญเสียศิลปะและโบราณสถานที่ยังคงงามแห่งกรุงศรีอยุธยา

การแสดงความสามารถของกวีไทยสมัยใหม่ในการสร้างบทคร่ำครวญ ยังมีการนำแบบแผนฉันทลักษณ์ของกวีในอดีตมาใช้ในบริบทใหม่เพื่อสื่อความคิดเกี่ยวกับสังคมร่วมสมัย ดังตัวอย่างในบท “สุสารอวกาศ” ใน *ปณิธานกวี* ของอังคาร

กัลยาณพงศ์ (2533, น. 66–67) ที่นำโคลงกระทู้เดี่ยวที่ไม่มีความหมายว่า ทะลุ่ม ปุ่มปู ทุสุมุตุ อุสานารี โกวาปาเปิด และจกจี้รีไร อันมีเนื้อความเชิงสังวาสเป็น พื้นความเดิมมาแต่ใหม่เป็นการคร่ำครวญถึงยุคสมัยที่กอบปรด้วย “กิเลส” ของมนุษย์ “คลั่งสงครามบ้า” จึงคิดสร้างระเบิด “นิวเคลียร์” หรือใช้วิทยาศาสตร์เป็นฐานสำคัญ ในการครอบครองโลกและทำลายล้างซึ่งกันและกัน ผลพวงจากความโลภของ มนุษย์นี่ก็คือความโศกเศร้าไปทั่ว “พิภพ” และความทุกข์ใจ “ทั่วฟ้า”

กล่าวได้ว่าบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่มีความสำคัญต่อการ สร้างสรรค์งานของกวีที่มีต่อผู้อ่านโดยตรง และเป็นประโยชน์ต่อตัวกวีที่ได้ถ่ายทอด อารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งหรือเปิดเผยความในใจให้เห็นภาวะแห่งทุกข์โศกเศร้า อันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบุคคลหรือสูญเสียสิ่งที่รัก การสร้างบทคร่ำครวญ ยังช่วยสื่อแสดงทัศนะของกวีเกี่ยวกับชีวิตและสังคมร่วมสมัย ตลอดจนเอื้อประโยชน์ ให้กวีได้แสดงความรู้ความสามารถทางวรรณศิลป์ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านมองเห็น ความงามทางภาษาและเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น

3. แนวคิดในบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

กวีไทยสมัยใหม่ถ่ายทอดเรื่องราวในสังคมตามมุมมองความคิดของตน ผ่านบทคร่ำครวญที่เป็นความทุกข์ โศกเศร้า ผิดหวัง โหยหาอาลัย ซึ่งการสร้างสรรค์ งานของกวีจะทำให้ผู้อ่านมองเห็นสภาพการณ์ของสังคมและวัฒนธรรม ธรรมชาติ ตลอดจนการเมืองที่เป็นปัจจัยในการสร้างงาน การอ่านบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทย สมัยใหม่จึงทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของกวีและของมนุษย์ ตลอดจนทำให้มองเห็นปัญหาหรือสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งหากแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าในแนวทางที่เป็นความเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง โดย นัยนี้ทุกสังคม-วัฒนธรรมย่อมมีพลวัต (dynamism) อันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ เรียนรู้จากธรรมชาติและจากสังคมมนุษย์ด้วยกัน แล้วสั่งสมประสบการณ์ที่เรียนรู้ นั้นไว้ปรับตัวถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย (เอกวิทย์ ฌ กลาง, 2536, น. 73)

ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหรือมีความเป็นพลวัตอย่างซับซ้อนนั้นมีสาเหตุมาจากการแผ่ขยายอิทธิพลความคิดของโลกตะวันตก ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนในสังคมไทยโดยตรงโดยเฉพาะ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรอบ 100 ปีที่ผ่านมา สยามประเทศถูกเขย่าอย่างแรงจากโลกตะวันตกให้ปรับตัวไปสู่ความรู้ตามเขา เพราะถ้าเราไม่ปรับตัวไปอย่างนั้นก็จะมาชู่เข็ญเอาเราเป็นเมืองขึ้นหรือถ้าไม่เอาเราเป็นเมืองขึ้นก็ถูกกระทำร้าย ในสถานการณ์มหาอำนาจล่าเมืองขึ้นที่ผ่านมานี้ สยามประเทศจึงจำเป็นต้องปรับตัวศึกษาให้เข้าใจภูมิปัญญาตะวันตกเพื่อความอยู่รอด” (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2545, น. 42–43) เมื่อประเทศไทยเข้าร่วมสมาคมกับโลกตะวันตกมากขึ้น อิทธิพลอันยิ่งใหญ่ของตะวันตก เช่น เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และแบบอย่างการครองชีพแบบสังคมอุตสาหกรรมก็ได้แผ่คลุมครอบงำประเทศไทยมาก เช่นเดียวกับประเทศทั้งหลายทั่วโลก ไทยจำต้องรับเอาอิทธิพล “ภูมิปัญญาใหม่” จากตะวันตกเข้ามา อะไรที่มีอยู่เดิมก็ได้พยายามนำมาปรับใช้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของไทยโดยเฉพาะระบบการผลิตและการบริโภค แต่อำนาจอิทธิพลของภูมิปัญญาใหม่รุนแรงมาก อะไรที่แตกต่างไปจากนั้น มักจะถูกดูแคลนว่าต่ำต้อยด้อยพัฒนาและถูกละเลย หรือเพิกเฉยจนตกสมัยไร้คุณค่า ไทยจึงมุ่งนำประเทศให้ “ทันสมัย” เพื่อให้ “เทียมทันนานาชาติอารยประเทศ” ตามมาตรฐานความ “ศิวิไลซ์” ที่ชาวตะวันตกเป็นผู้ตั้งไว้ โดยมุ่งเน้นการ “พัฒนา” เป็นหลักสำคัญ จึงมีการจัดตั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมออกมาอย่างต่อเนื่องกันหลายแผน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2545, น. 133–134) ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกนั้นเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2504 ทั้งนี้แผนพัฒนาแต่ละฉบับได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นอันดับหนึ่งเพื่อสนับสนุนความเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่วนนโยบายด้านเมืองและสิ่งแวดล้อมได้ให้ความสำคัญในอันดับรองลงไปเสมอ (สิทธิพงษ์ ดิลกวิช, 2538, น. 115–116) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเพื่อให้เป็นที่ยอมรับและเพื่อบรรเทาการเอารัดเอาเปรียบจากประเทศผู้ล่าอาณานิคมอย่างรีบเร่งนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของสังคม และส่งผลกระทบต่อ

ต่อระบบคุณค่าของวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวยังคงเกิดขึ้นในปัจจุบันโดยกวีไทยสมัยใหม่เป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดมุมมองความคิดหรือทัศนะของตนต่อปัญหาจากการพัฒนาประเทศผ่านบทคร่ำครวญ ดังตัวอย่างในบท “บางมด” ใน *กรุงเทพทวารวดี จารึกไว้ในปีที่ 200 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ความว่า

เสียดายน้ำดำสนิทในคลองน้อย น้ำนรกหมกไหม้ทุกไร่นา	จากผลพลอยพิษพาลมาผลาญปล่า ใครจะเซ็ดน้ำตาที่ตกใน
...	
เสียดายดินถิ่นธถิ่นคนสวน ยุคสมัยมณฑลเป็นมลทิน เคยซื้อบางชื่อทำสัญญาที่ จะเปลี่ยนเป็นชื่อฝรั่งตั้งเรียงราย มีปลาซ่าอาเขตสแควร์โก้	เคยไม่หมกมากมวลงจะด่วนสิ้น ที่ทำกินถิ่นเกิดมากลับกลาย สะท้อนถิ่นดินดีสมที่หมาย สะท้อนถ่ายทาสถิ่นทาสวิญญาณ มีคอนโดมิเนียมเยี่ยมในย่าน

(*กรุงเทพทวารวดี จารึกไว้ในปีที่ 200 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*, 2529, น. 48)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่น้ำในคลองถูก “ผลาญปล่า” หรือทำลายจนเกิดน้ำเน่าและมีสี “ดำสนิท” เพราะสารพิษ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากกระแสของการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยกระบวนการอุตสาหกรรมที่อยู่ในรูปแบบของการขยายอัตราการผลิตและการบริโภค อีกทั้งมีการมุ่งขยายบ้านเมืองให้เป็นแหล่งการค้าและแหล่งที่อยู่เพิ่มมากขึ้น จึงก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรมลงซึ่งไม่เพียงทำลายแม่น้ำลำคลองเท่านั้น หากมนุษย์ยังทำลายพืชพันธุ์ไม้และแหล่งทำกินของตน กวีจึงแสดงความรู้สึกอาลัย “เสียดายดินถิ่นธถิ่นคนสวน” เนื่องจาก “ที่ทำกินถิ่นเกิดมากลับกลาย” เป็น “มลทิน” หรือสังคมเกษตรกรรมได้ถูกทำลายลงอัน “สะท้อนถ่ายทาสถิ่นทาสวิญญาณ” โดยไม่รู้ว่าจะมี “ใครจะเซ็ดน้ำตาที่ตกใน” หรือรับรู้ความทุกข์ใจของกวีได้

การมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเจริญทางสังคมและเศรษฐกิจยังส่งผลให้ “คนส่วนใหญ่ในสังคมถูกกล่อมและมอมเมา จากลัทธิความเชื่อเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี ให้กลายเป็นบุคคลที่มองอะไรเพื่อตนเอง เพื่อพวกพ้องตนเอง ในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคลจนตกขอบ ชื่นชมและลุ่มหลงต่อความต้องการทางวัตถุ จนกลายเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้ดูคุณภาพของความเป็นมนุษย์ไป ดังจะเห็นได้จากช่องว่างและความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งนั่นก็คือความแตกต่างกันระหว่างคนจนและคนรวย คนร่ำรวยมีทั้งความมั่งคั่งและอำนาจในการกุมบังเหียนรัฐ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อคนทุกผู้คนนามในสังคมอย่างไม่มีขอบเขต โดยเฉพาะการยึดครองที่ดิน และการถือเอาอะไรที่เคยเป็นของส่วนรวมในแผ่นดินมาครอบครอง ในขณะที่คนจนกลับเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างทวีคูณ” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536, น. 61)

กวีไทยสมัยใหม่รับรู้และเข้าใจบริบททางสังคมดังกล่าวจึงได้ถ่ายทอดความคิดผ่านบทคร่ำครวญเกี่ยวกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม ดังตัวอย่างในบท “คนแบกข้าว” ใน *ณ ที่ซึ่งแม่โพสพเคยสถิต* ของไพโรรินทร์ ชาวงาม (2553, น. 31) ที่ให้ภาพความแตกต่างกันระหว่างนายทุนผู้มีอำนาจกดราคาข้าวกับชาวนาที่ต้องทนทุกข์เพราะขายข้าวไม่ได้ราคาดี ด้วยการแสดงข้อความที่แตกต่างกันว่า “ผู้ซื้ออวย ผู้ขายจน” และยังแสดงให้เห็นความแตกต่างด้วยข้อความ “รวยกระจุก จนกระจาย” อันเป็นวิธีการสืบทอดด้วยการพาดพิงถึงคำกล่าวของพระพยอม กัลยาโณ รวมทั้งข้อความว่า “พ่อค้าเป็น ชาวนาตาย” กวีใช้วิธีการนี้เพื่อเป็นสื่อในการคร่ำครวญถึงความแตกต่างระหว่างนายทุนกับชาวนา โดยชี้ให้เห็นว่าการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนที่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์ตามกระบวนการค้าขายที่เน้นแสวงหากำไรได้ส่งผลให้ “ชาวนาทูกข์” “ยังแบกหนี้” และ มีชีวิตที่โหยหาความสุข ยิ่งในสังคมปัจจุบันที่ “ข้าวยากหมากแพง” หรืออยู่ในภาวะขาดแคลนอาหาร ชาวนาจำต้องเดินทางเข้าเมืองมาเพื่อขายแรงงานโดยแบกข้าวสารมาเป็น “ถุงปุ๋ย” เพื่อประทังชีวิต และหากสิ้นไร่ข้าวสารก็ต้องนำเงินที่ได้จากการขายแรงงานมาซื้อข้าวกินในราคาแพง ภาพ “ข้าวหมดหม้อ” ในแต่ละมีอนั้นจึงเป็นความทุกข์ใจของชาวนาดังที่กวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ว่า “อะไรหรือ ระเบิดริน?” ทั้งนี้เพื่อแสดง

ให้เห็นการร่ำไห้ของชาวนาเพราะมีชีวิตที่ยากลำบากแตกต่างจากนายทุนอย่างสิ้นเชิง

การมุ่งเน้นพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมในสังคมไทยปัจจุบัน ได้ส่งผลต่อระบบคิดของคนไทยให้ละทิ้งความเรียบง่ายและความพอเพียงในชีวิตและหันไปยึดติดกับวัตถุเงินทองตามระบบของเศรษฐกิจโลก ซึ่ง “ระบบเศรษฐกิจโลกนี้ได้นำเสนอชุดภูมิปัญญาและความเชื่อด้วยความเป็นที่สุดของระบบเศรษฐกิจเงินตรา เงินตราคือพระเจ้า เงินกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญและความสำเร็จส่วนตัว รวมทั้งการยกย่องคนที่มีเงินตรา” (ยุค ศรีอาริยะ, 2541, น. 43) ซึ่งการมุ่งหวังแต่วัตถุเงินทองเป็นสรณะนี้ได้นำพามนุษย์ไปสู่ความตกต่ำทางจิตวิญญาณและไม่สามารถหาความสุขที่แท้จริงได้ ดังตัวอย่างใน *รัฐสายอันรายสรวง* ของคมทวน คันธนู ความว่า

มีเงินถือคือเทพเทียวเสพย์ถือ	ไร้เงินคือมีคุกมีทุกข์ขัง
เงินบันดาลงานดีราศีประดัง	ถึงอ้ายจ้งยังสง่าถ้าถือเงิน
คนกำหนดกฎนำหิวกำหนด	ใครซื้อสัตย์เงินสั้นใครสรรเสริญ
ถูกหมิ่นหมายค้ำยหมาเชิดหน้าเมิน	ถนนเดินไม่ได้อยู่ตายเดียว
พวกมีทรัพย์คับสิทธิ์ญาติมิตรสอ	แม้เขี้ยวขอขันข้มเลือดเต็มเขี้ยว
เต็มหนทางวางท่าค้ำฟ้าเทียว	ไม่เคยเหลียวหน้าแลผู้แพ้เลย

(*รัฐสายอันรายสรวง*, 2539, น. 43)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญถึงความลุ่มหลงและมัวเมาในสิ่งไร้แก่นสารของมนุษย์ที่ต่างยึดถือ “เงิน” และยอมให้เงินกลายเป็นเครื่องชี้วัดความมี “สง่าราศี” หรือความนิยมชมชอบมากกว่าความดีงาม คนที่มีเงินกลายเป็น “เทพ” ในขณะที่คนไร้เงินต่างมีความทุกข์เสมือนถูกขังอยู่ในคุก แม้ใครเป็นคนดี ซื้อสัตย์แต่ขาดไร้เงินทองก็ไม่มีใครสรรเสริญหรือ “ถูกหมิ่นหมายค้ำยหมาเชิด” แต่ถ้าใครมีเงิน แม้บุคคลนั้นจะมี “เขี้ยวขอขันข้มเลือดเต็มเขี้ยว” ก็ยังคงมีคนนับถือและประจบสอพลอสภาพการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการละเลยหรือเพิกเฉยมิติทางจิตวิญญาณไม่ได้ยึดถือคุณงามความดีเป็นเป้าหมายของชีวิต แต่กลับยึดถือเงินตรามาเป็น

มาตรฐานชีวิตคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อันก่อให้เกิดความเสื่อมทรามของมนุษย์และสังคม

เมื่อมีการเร่งพัฒนาประเทศไทยให้ทัดเทียมตามโลกตะวันตก วัฒนธรรมจึงต้องมีพลวัตของตัวเองอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการมุ่งสร้างความสำเร็จก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความทันสมัยของบ้านเมืองด้วยระบบอุตสาหกรรมซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมทุนนิยมและบริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็วและได้ส่งผลกระทบต่อระบบความคิด ความเชื่อของคนไทยจนนำไปสู่ความหลงลืมวัฒนธรรมไทย ดังตัวอย่างใน *รัฐสายอันรายสรวง* ของคมทวน คันธนู ความว่า

สงสารศักดิ์อักษรต้องซอนซอก	ถูกขงนอกถีบกระหน้าจนจำหนี
ด้วยยุคมันทันสมัยเลยไม่มี	ใครไหนที่ศรัทธาคคุณค่า “ไทย”
จึงเป็นกันฉันท์กาพย์ตายราบก่อน	ยากจะย้อนยุคเขยิบหวนเติบโตใหญ่
ยิ่งครรโลงโคลงถล่มสิ้นครรไล	ทั้งหัวใจเจ็บเจียนเขาเขียนประจาน

(*รัฐสายอันรายสรวง*, 2539, น. 16-17)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญด้วยความโหยหาอาลัยในคุณค่าของความเป็นไทยที่ถูกกระแสวัฒนธรรมตะวันตกครอบงำให้คนในสังคมไทยหลงลืมหรือขาดสำนึกถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะกาพย์กลอนหรือคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ที่มีแบบแผนหรือธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติในการประพันธ์ที่สืบทอดต่อกันมาช้านาน ได้ถูกกลดทอนคุณค่าในฐานะที่เป็นศิลปะอันมีเอกลักษณ์เฉพาะของไทย จากความศรัทธาและมุ่งเดินตามวัฒนธรรมตะวันตกของคนไทยเพื่อจะนำประเทศเข้าสู่ความทันสมัย จนไม่มี “ใครไหนที่ศรัทธาคคุณค่า ‘ไทย’” กวีจึงแสดงความรู้สึกเจ็บปวดรวดร้าวใจเสมือน “เขาเขียนประจาน” อันเป็นจินตภาพเปรียบเทียบความทุกข์ทรมานทางกายเพื่อสื่อแสดงความทุกข์ใจของกวีต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงในทางที่เลวร้ายของวัฒนธรรมไทยอันดั่งมานี้

จะเห็นได้ว่ากวีไทยสมัยใหม่ได้แสดงแนวคิดผ่านบทคร่ำครวญเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่าการมุ่งพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจให้เจริญ

ก้าวหน้าและทันสมัยตามแบบตะวันตกนั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม และเกิดความตกต่ำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความโลภและความลุ่มหลงยึดถือ “เงินตรา” เป็นเป้าหมายชีวิตและมุ่งแสวงหาความร่ำรวยพร้อมทางด้านวัตถุโดยพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงว่าการกระทำของตนได้นำพาไปสู่การทำลายชีวิตและสรรพสิ่งบนโลก นอกจากนี้ก็ยังมีชี้ให้เห็นว่าการเร่งพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมตามโลกตะวันตกนั้นได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็วและส่งผลกระทบต่อระบบความคิดความเชื่อของคนไทยจนนำไปสู่ความหลงลืม เพิกเฉย และทอดทิ้งวัฒนธรรมไทย

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ

การสร้างบทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์สมัยใหม่ ก็วิจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ โดยจะสื่อสารว่าธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์หรือมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต หากธรรมชาติเกิดความเปลี่ยนแปลงหรือผิดปกติไป มนุษย์ย่อมดำรงชีวิตอยู่อย่างทุกข์ยากลำบาก ส่งผลให้เกิดความตระหนักในข้อจำกัดของมนุษย์เมื่อเทียบกับความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าไปควบคุมหรือหยุดยั้งได้ นอกจากนี้ก็ยังมีชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติถูกทำลายอันเนื่องมาจากมนุษย์มุ่งหวังจะครอบครองธรรมชาติด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เป็นผลผลิตทางวิทยาศาสตร์มาช่วยทุ่นแรงและเพิ่มผลผลิตเพื่อสนับสนุนความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทันสมัย ดังนี้

กวีไทยสมัยใหม่คร่ำครวญเพื่อสื่อระบบความคิดความเชื่อที่ว่าธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติสามารถถล่มบ้นดาลให้เกิดโทษและสร้างภัยพิบัติภัยอันตราย ตลอดจนจนนำความรู้สึกทุกข์ร้อนใจมาสู่มนุษย์ได้เมื่อต้องเผชิญกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่แปรปรวนผิดปกติทั้งฝนแล้งและฝนมาก ดังตัวอย่างในบท “อีสาน” ใน *กวีนิพนธ์* ของอังคาร กัลยาณพงศ์ (2529, น. 211) ได้คร่ำครวญเพื่อสื่อความรู้สึกทุกข์โศกเศร้า “น้ำตาตก” และ “ใจหาย” อันเนื่องมาจาก

ความแปรปรวนของธรรมชาติที่เป็นภัยอันตรายและนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่มนุษย์ โดยกวีแสดงภาพธรรมชาติที่เป็นความร้อนแล้งไร้เมฆฝนและไร้แหล่งน้ำด้วยการใช้ภาพพจน์บุคคลวัตให้แสดงอากัปภิกิริยาหรือพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ว่า “ฟ้าแห่ง กระจายเมฆ” “แม่มุลจะม้วยไหลริน” “เวรกรรมล้ำล้าชี ธรณีไถ่หายจากหล้า” และ ใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปมา “แดดผ่าวราวไฟไหม้” อันส่งผลให้ “ป่าตาย เหลือง” “แล้งกบเขียด” รวมถึงส่งผลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ให้ไม่มีแหล่งอาหารและ น้ำดื่มกิน ทำได้แต่เพียง “คลุกกินธำรงต่างข้าวแดง” “วิกอบกินต่างน้ำตา” หรือ กินน้ำตาแห่งความทุกข์โศกของตนเองแทนน้ำจากแม่น้ำ การปรับใช้ชนบจึงช่วยให้ ผู้อ่านเกิดจินตภาพและร่วมรู้สึกถึงอำนาจของธรรมชาติ ที่ส่งอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ของมนุษย์ให้อยู่อย่างยากลำบากรวมทั้งสร้างความทุกข์เดือดร้อนใจเพราะไม่มีแหล่ง พึ่งพาทางธรรมชาติที่เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอีกต่อไป

กวีไทยสมัยใหม่ยังสื่อแนวคิดว่าธรรมชาติมีอำนาจและมีอิทธิพลต่อการ ดำรงชีวิตของมนุษย์ผ่านการคร่ำครวญถึงความทุกข์ร้อนใจของชาวอีสานที่ได้รับ ผลกระทบจากความแปรปรวนของธรรมชาติทั้งอุทกภัยและภัยแล้งจนต้องละทิ้ง ถิ่นฐานบ้านเกิดมุ่งหน้าเข้าสู่เมืองโดยหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่า ดังความในบท “กระหืดหอบกับไฮพืด” ใน *ตากรุ่งเรืองโพยม* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ว่า

ในฟ้าก็บ้าน้ำ	ในดินซำป้อมีทราย
น้ำตายิ่งตกราย	ยิ่งตกลงทลวงดิน
สงสารอีสานเอ๋ย	บ่เคยเลยจะสุดสิ้น
หวังแห่งลีปานหิน	แล้วโหมห่าลีปาหาว
กองเกวียนของคนทุกข์	ก็ล้มลุกขมขึ้นคาว
คินมีดินนั้นยึดยาว	แดดระยับก็ยึดยีน
หอบผ้าเข้ามาเมือง	ก่อไฟเพื่ออบมีฟืน
ข้าวก้อนแต่พอกลิ้น	ก็ยากเข็ญล้ำเค็ญขม

(*ตากรุ่งเรืองโพยม*, 2531, น. 184)

บทกวีข้างต้น กวีคร่ำครวญถึงความทุกข์ใจของชาวอีสานดังการสื่อภาพการร่ำไห้ “น้ำตายิ่งตกราย” อันมีสาเหตุมาจากความเลวร้ายของธรรมชาติที่เกิดขึ้นปรากฏการณ์อุทกภัย ดังที่กวีใช้กลวิธีการสืบสรรค์ด้วยการนำความในตัวบท “อีสาน” ของนายผีมาดัดแปลง จากความในตัวบทเดิมสื่อถึงความร้อนแล้งของธรรมชาติว่า “ในน้ำบ่มีน้ำ ในดินซ่ำมีแต่ทราย” มาเป็นภาพธรรมชาติที่ตรงกันข้ามคือทั้งฟ้าและดินเต็มไปด้วยน้ำ ความว่า “ในฟ้าก็บ้าน้ำ ดินซ่ำบ่มีทราย” อีกทั้งชาวพื้นถิ่นอีสานยังได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ดังที่กวีเสนอภาพธรรมชาติที่แห้งแล้งว่า “ห้วยแห้งลีปานหิน” อันเป็นสื่อบ่งบอกถึงพลังอำนาจของธรรมชาติที่ให้โทษและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะชาวบ้านในสังคมเกษตรกรรมให้ได้รับความทุกข์ยากลำบากใจ เพราะความวิปริตแปรปรวนทั้งอุทกภัยและภัยแล้งนี้ชาวบ้านถิ่นอีสานไม่สามารถเข้าไปควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงได้ จึงต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด “หอบผ้าเข้ามาเมือง” เพื่อความอยู่รอดและชีวิตที่ดีกว่า แต่การดิ้นรนเข้าสู่เมืองนั้นไม่ได้บ่งชี้ว่าชาวอีสานจะมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น หากต้องเผชิญกับความอดอยาก “ข้าวก้อนแต่พอกลิ้น” และความ “ยากเข็ญลำเค็ญขม” อันเป็นผลพวงมาจากธรรมชาติที่สร้างความเปลี่ยนแปลงและเป็นภัยแก่ชีวิตมนุษย์

กวีสมัยใหม่มีเพียงคร่ำครวญเพื่อสื่อแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์เท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นวิถีแห่งการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและมุ่งความเจริญของบ้านเมืองได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ เนื่องจาก “มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาจัดการกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เช่น การสร้างเขื่อน สร้างโรงงานอุตสาหกรรม การสร้างถนนหนทางและอื่นๆ นั้นกระตุ้นให้เกิดความต้องการขึ้นแก่คนทั่วไปในสังคมไทยว่าสามารถที่จะควบคุมธรรมชาติและจักรวาลได้ เพราะฉะนั้นความรู้สึกนึกคิดที่เคยเกรงกลัวและสยบต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติที่เคยสร้างค่านิยมให้คนทำตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติและจักรวาลก็เสื่อมถอยลงตามลำดับ” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536, น. 51-52) การกระทำของมนุษย์ที่นำเอาเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาช่วยควบคุมและครอบครองธรรมชาติจึงนำไปสู่วิกฤตของธรรมชาติและมีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม ดังตัวอย่างใน *จารึก ร.ศ. 200* ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ความว่า

บ้านเมืองเราตอนนี้มีมรสุม
 นาคพ่นน้ำจ้ำจ่ำป่าทลาย
 ใ้เชื้อนรอบขอบคันไม้กั้นน้ำ
 ตัดต้นไม้ไม่เหลือเกื้อธรณินทร์
 โรงนาอยู่ใต้น้ำข้าหุดหู่
 หนุ่มนาล่มไร่พังนั่งตัวชา

ฟ้าก็คลุ้มดินก็คล้ำระส่ำระสาย
 น้ำตาปรายประแต่้มแก้มแผ่นดิน
 เชื้อนใจดำหรือว่าใครหนอใจหิน
 น้ำจิงรินไหลแรงแข่งน้ำตา
 โรงงานอยู่ใต้วันประจันหน้า
 สวโรงงานฉันทนาถูกด่าทอ

(จารึก ร.ศ. 200, 2526, น. 35)

ความข้างต้น กวีคร่ำครวญถึงผลกระทบของธรรมชาติอันมีสาเหตุสำคัญมาจากวิถีของการพัฒนาและความโลภของมนุษย์ที่มุ่ง “ตัดต้นไม้” ทำลายป่า เมื่อเกิดความแปรปรวนของธรรมชาติจึงไม่มีต้นไม้คอยดูดซับหรือกักเก็บน้ำไว้ให้มนุษย์ได้ใช้อย่างสมดุล จนเกิดน้ำไหลป่าไปทั่วทั้งบ้านเมือง โรงงาน และไร่นา แม้แต่วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำอย่างเชื่อกันก็ไม่อาจกั้นน้ำได้ การกระทำของมนุษย์ที่ทำลายธรรมชาตินี้จึงก่อให้เกิดความเสียหายต่อวิถีชีวิตของมนุษย์และนำไปสู่ความทุกข์โศกเศร้าเมื่อไม่สามารถต้านทานความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติได้ ดังการใช้จินตภาพเปรียบเทียบการร่ำไห้ว่า “น้ำตาปรายประแต่้มแก้มแผ่นดิน” “น้ำจิงรินไหลแรงแข่งน้ำตา” ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์มุ่งหวังจะครอบครองธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่า กวีไทยสมัยใหม่คร่ำครวญเพื่อสื่อแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติว่าธรรมชาติมีอำนาจและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติสามารถดลบันดาลให้เกิดโทษและสร้างภัยพิบัติแก่มนุษย์ได้ ตลอดจนสร้างความทุกข์เดือดร้อนใจเมื่อต้องเผชิญกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่แปรปรวนผิดปกติ นอกจากนี้กวีไทยสมัยใหม่คร่ำครวญเพื่อสื่อให้เห็นว่าธรรมชาติถูกทำลายจากการกระทำของมนุษย์ที่มีโลกจริตจนแปรเปลี่ยนระบบคิดจากการเคารพและสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติมาเป็นการมุ่งครอบครองธรรมชาติตามวิถีของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมไทยมาแต่โบราณจึงกลายเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง

กวีไทยสมัยใหม่ยังคร่ำครวญเพื่อสื่อแสดงทัศนะเกี่ยวกับการเมืองโดยเฉพาะ เหตุการณ์การต่อสู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานของกวี เนื่องจากกวีได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับรู้เหตุการณ์นั้นทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังตัวอย่างในบท “เจ้าขุนทอง” ใน *เจ้าขุนทองไปปล้น: รวมบทกวีสยาม* ของสุจิตต์ วงษ์เทศ (2524, น. 5-6) ได้คร่ำครวญถึงเหตุการณ์การต่อสู้ทางการเมือง โดยปรากฏ “การนำตัวบทหรือบทพรรณนาเรื่องอื่นมาใช้เป็นเครื่องมือสื่อ ‘สาร’ ให้แก่ ตัวบทใหม่ เพื่อสื่อความคิดหรืออารมณ์ของกวี ที่เรียกว่า การพาดพิง” (นิตยา แก้วคัลณา, 2555, น. 50) ในที่นี้คือการนำเพลงกล่อมเด็กที่ชื่อว่า “วัดโบสถ์” ซึ่งเป็น “เพลงกล่อมที่สดุดีวีรกรรมของวีรบุรุษผู้กล้าหาญคนหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาชื่อ ขุนทอง ซึ่งเข้าไปปล้นค่ายพม่าเพื่อช่วยคนไทยที่ถูกพม่าจับเป็นเชลยออกมา” (ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2517, น. 3) มาพาดพิงโดยตรงเพื่อสื่อคำคร่ำครวญโหยหาอาลัยของพ่อแม่เมื่อรับรู้ข่าวว่า “เจ้าขุนทอง” ตายแล้ว ซึ่ง “เจ้าขุนทอง” นี้กวีได้ปรับเปลี่ยนจากผู้ที่ปล้นค่ายพม่ามาเป็นสัญลักษณ์แทนนิสิตนักศึกษาที่ออกไปต่อสู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ในเหตุการณ์วันมหาวิปโยคหรือในช่วง 14 ตุลาคม 2516 อันหมายรวมถึง “เจ้าขุนทอง” ที่พ่อแม่กำลังสื่อแสดงอารมณ์เศร้าโศกเมื่อต้องพลัดพรากจากลูกในบริบทนี้ด้วยความเข้มข้มรุนแรงของภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่ยิ่งซับซ้อนมากขึ้นเมื่อ “แม่มาร้องเรียกหา” และ “พ่อมาตั้งตาคอย” ที่อนุสาวรีย์แล้วพบว่า “ไม่มีร่างเจ้าขุนทอง” แล้วเหลือเพียงแต่รัฐธรรมนูญที่ลูกรักได้เรียกร้องต่อสู้ให้ได้มาเพราะมีความ “รักดี” และ “กตัญญูต่อแผ่นดิน” ความรู้สึกของพ่อแม่จึงมีทั้ง “อาดูร” หรือรู้สึกทุกขเวทนาทั้งกายและใจ และ “ภูมิใจลูกชาย” จึงกล่าวได้ว่าเพลงกล่อมเด็กนี้เป็นส่วนสำคัญในการสื่อภาวะอารมณ์เศร้าโศกในบริบทใหม่อันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์การสูญเสียวีรชนหรือนักศึกษาผู้บริสุทธิ์จากการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และยังช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านให้ร่วมรับรู้ความรู้สึกรักและโหยหาอาลัยของพ่อแม่ที่มีต่อลูกอีกด้วย

ในบท “ตุลารำพึง” ใน *นาฏกรรมบนลานกว้าง* ของคมทวน คันธนู (2546, น. 27) ยังพาดพิงถึงบทดอกสายหยุดใน *ลิลิตตะเลงพ่าย* ว่า “สายหยุดหยุดกลิ่นฟุ้งยามสาย” อันเป็นบทคร่ำครวญแสดงความคิดถึงของพระมหาอุปราชามีต่อนางสนมเมื่อยามพลัดพรากจากกันเพื่อไปรบ โดยใช้ “ดอกสายหยุด” มาเป็นวัสดุในการคร่ำครวญถึงนางด้วยการเล่นเสียงเล่นคำว่า “สายหยุด” ที่เป็นชื่อดอกไม้กับคำว่า “สาย” และ “หยุด” ที่มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับเวลา ทั้งนี้เพื่อสื่อแสดงอารมณ์ทุกข์ทเวษเพราะคิดถึงนางอันเป็นที่รักตลอดเวลาโดยไม่รู้ที่อารมณ์ถวิลหาระคนทุกข์ตรอมตรมนี้จะหยุดได้เมื่อใด ซึ่งต่างจากดอกสายหยุดที่จะคลายกลิ่นหอมเมื่อยามสาย คมทวน คันธนูได้นำบทคร่ำครวญถึงคนรักนี้มาปรับเปลี่ยนเป็นการคร่ำครวญถึงประชาชนที่ถูกรำนาจเผด็จการผลาญทำลายหรือสังหารในเหตุการณ์การต่อสู้ทางการเมืองช่วง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งการสูญเสียผู้บริสุทธิ์ครั้งนี้ยังคงเตือนใจกวีให้ “ถวิลทุกขวบค่ำเช้า” และไม่อาจหยุดความคิดถึงหรือ “ห่างเศร้า” ได้เลย

จะเห็นได้ว่า กวีไทยสมัยใหม่คร่ำครวญเพื่อสื่อแนวคิดทางการเมืองอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานของกวีโดยเฉพาะการคร่ำครวญที่เป็นภาวะสะเทือนอารมณ์จากเหตุการณ์การต่อสู้ทางการเมืองช่วง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ที่มีทั้งการสูญเสีย การพลัดพราก ความโหยหาอาลัย ตลอดจนมุ่งปลุกสำนึกในความยุติธรรมและการเรียกร้องประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ท่ามกลางความเลวร้ายของอำนาจเผด็จการทางทหาร

กล่าวได้ว่า แนวคิดของกวีไทยสมัยใหม่ที่สื่อผ่านบทคร่ำครวญเป็นการขยายขอบเขตเนื้อหาของบทคร่ำครวญจากระดับปัจเจกบุคคลไปสู่การคร่ำครวญเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ธรรมชาติ และการเมือง โดยกวียังคงแสดงความเข้มข้นรุนแรงของภาวะอารมณ์ที่หลากหลายมีทั้งการพลัดพราก สูญเสีย ผิดหวัง โหยหาอาลัย และทุกข์ตรอมตรม ความหลากหลายทางอารมณ์ที่สื่อผ่านบทคร่ำครวญนี้เป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านตระหนักและจุกคิดถึงปัญหาหรือสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และจะสังเกตได้ว่าการสร้างบทคร่ำครวญเพื่อสื่อทัศนคติหรือความคิดของกวีมิเพียงนำแบบแผนหรือขนบนิยมมาสืบทอดเท่านั้น

หากยังมีการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์ใหม่เพื่อสื่อความให้แก่ตัวบทใหม่ อันสื่อถึงการธำรงรักษาภูมิปัญญาทางวรรณศิลป์ของไทย และสื่อถึงการแตกยอดทางความคิดของกวีที่เกิดจากเรียนรู้และเข้าใจโลกและชีวิต ตลอดจนเข้าใจรากเหง้าและพลังของชนบววรรณศิลป์เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานได้หลากหลายมิติและไม่รู้จบ

สรุปผลการวิจัย

การสร้างบทคำครวญของกวีไทยสมัยใหม่มีลักษณะการเดินทางพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่ การร่ำไห้ การรำลึกถึงอดีตอันแสนสุข การนำสิ่งที่พบเห็นมาเป็นสื่อในการคร่ำครวญ ตลอดจนการคร่ำครวญในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคม กวีสมัยใหม่ได้สร้างสรรค์ผลงานโดยมีพื้นฐานมาจากการคร่ำครวญของกวีในอดีต แต่มิได้มุ่งคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักเมื่อพลัดพรากจากกัน หากเป็นการสร้างสรรค์และปรับเปลี่ยนลักษณะการคร่ำครวญให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย บทคำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่จึงมีความสำคัญในการเป็นสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง สื่อแสดงทัศนะของกวี และมีความสำคัญต่อการสร้างงานของกวีในเชิงวรรณศิลป์ การอ่านบทคำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่นี้จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดหรือมุมมองความคิดของกวีที่มีทั้งสังคมและวัฒนธรรมธรรมชาติ และการเมืองอันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงพลังทางปัญญาของกวีที่ขยายขอบเขตเนื้อหาของบทคำครวญจากระดับปัจเจกบุคคลไปสู่สังคมโดยรวม

การศึกษาคั้งนี้ยังทำให้เห็นพลังของวรรณศิลป์ที่กวีไทยสมัยใหม่มีความเข้าใจและรู้จักนำขนบนิยามมาปรับใช้ด้วยการสืบทอดและพัฒนาสร้างสรรค์เพื่อสื่อสารความคิดสำคัญแก่ผู้อ่านผ่านการคร่ำครวญด้วยความเข้มข้นรุนแรงของภาวะอารมณ์ ทั้งยังเห็นความพยายามของกวีหรือผู้สร้างวรรณศิลป์ที่ตระหนักถึงสภาพการณ์ของสังคมและวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในบริบทร่วมสมัยจึงสร้างบทคำครวญเพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านได้ตระหนักและขบคิดถึงเหตุการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

บรรณานุกรม

- กุสุมา รัชชมณี. (2549). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ.
- คมทวน คันธนู. (2526). *กำสรวลโกสสินทร์*. กรุงเทพฯ : ศึกษิตสยาม.
- คมทวน คันธนู. (2539). *รุ่งสายนันรายสรวง*. กรุงเทพฯ : บริษัท ต้นอ่อน แกรมมี่ จำกัด.
- คมทวน คันธนู. (2546). *นาฏกรรมบนลานกว้าง* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิชาการ.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2555). *บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย: ลีลา ความคิด และการสืบสรรค์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2556). *สืบสรรค์ขนบวรรณศิลป์: การสร้างสุนทรียภาพในกวีนิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2526). *จารึก ร.ศ. 200*. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2529). *กรุงเทพทวารวดี จารึกไว้ในปีที่ 200 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2531). *ตากรุ่งเรืองโทยม*. กรุงเทพฯ : ก. ไก่.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2535). *ข้างคลองคันทายาว กระบวนที่ 2*. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2554). *ไม่รู้เลยว่ารัก*. กรุงเทพฯ : เกี้ยว-เกล้า พิมพ์การ.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง. (2520). *หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. (2517). *เพลงกล่อมเด็ก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์.
- ไพโรรินทร์ ขาวงาม. (2538). *ม้าก้านกล้วย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
- ไพโรรินทร์ ขาวงาม. (2549). *คือแรงใจและไฟฝัน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
- ไพโรรินทร์ ขาวงาม. (2553). *ณ ที่ซึ่งแม่โพสพเคยสถิต*. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
- ยุค ศรีอาริยะ. (2541). *มายาโลกาภิวัดน์*. กรุงเทพฯ : โครงการวิถีทรรศน์.
- แรคำ ประโดยคำ. (2533). *ลานชเล*. กรุงเทพฯ : บริษัท ต้นอ่อน จำกัด.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2536). *ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย. ใน มองอนาคต: บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สิทธิพงษ์ ดิลกวิช. (2538). *การพัฒนาเศรษฐกิจด้วยอุตสาหกรรมกับการแลกเปลี่ยนความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อม. ใน โลกาภิวัดน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). *กลอนกัมปนาท*. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ (2524). *เจ้าขุนทองไปปล้น: รวมบทกวีสยามของสุจิตต์ วงษ์เทศ 2516-2523*. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2549). *เจมจันท์นั้กั้สดาล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพร พลายเล็ก. (2541). *นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาภาษาไทย.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2516). *ลำนำนุ้กั้ระดิง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับแก้ไขปรับปรุงใหม่). พระนคร: ศึกษิตสยาม.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2529). *กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2533). *ปณิธานกวี* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สยาม.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). *พลวัตของสังคม-วัฒนธรรมไทย: ความอยู่รอดหรือหายนะ. ในมองอนาคต: บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2545). *ศั้กั้ภาพในไท่วิถี*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์.